

Kolektiv Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů:

MARIE HEROUTOVÁ

FRANTIŠEK KAŠIČKA

DOBROSLAV LÍBAL

JAN MUK ML.

MILAN PAVLÍK

JAROSLAV VAJDIŠ

MILADA VILÍMKOVÁ

Koordinace a úvodní stať:

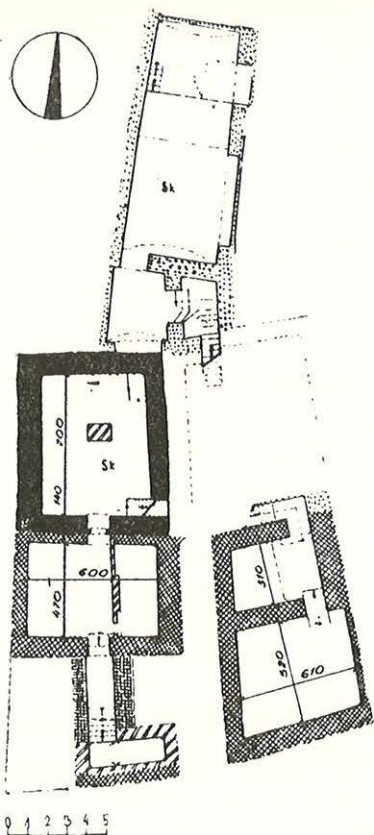
DOBROSLAV LÍBAL

NOVÉ POZNATKY O STAVEBNÍM VÝVOJI PRAHY

Systematický stavebně historický průzkum staré Prahy, prováděný kolektivem pracovníků Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů, rozšiřuje plynule poznání architektonického vývoje města, jeho částí i jednotlivých budov. Průzkum dochovaných historických architektur na Starém Městě byl z největší části již dokončen, těžiště práce se přeneslo na Malou Stranu.

Stať obsahuje některé zajímavé výsledky průzkumné práce na Starém Městě pražském, zejména z posledních let.

Povšimneme si především zjištění dalších dosud utajených románských domů, které značně rozšířilo představu o rozsahu staroměstské kamenné zástavby v raně feudálním období.

Dům čp. 357/I, půdorys sklepů. Změření a stavebně historický průzkum: Marie Beisetzerová

ROMÁNSKÉ

DOMY

NA STARÉM MĚSTĚ

V zevně málo přitažlivém převýšeném domě čp. 357/I po východní straně Perštýna zjistila naše pracovnice Marie Beisetzerová v suterénu v levém dvorním křídle obdélný románský prostor, 630 cm dlouhý a 540 cm široký, s obvodovými zdmi obloženými kvádríky a patrně i původní kamennou valenou klenbou. Románské zdivo stoupá nepochybně do přízemku. Románský dům v čp. 357/I je zatím nejjižnější, zjištěný na Starém Městě.

Nedaleko něho odhalila Beisetzerová významné fragmenty dalšího románského objektu ve sklepech pod dvorním stavením eklektického činžáku čp. 421/I ve Skořepce z roku 1889. Dosud stojí části tří stěn obložených kvádríky a v obou severních koutech jsou patrné výběhy románské křížové klenby.

Konečně doplnil průzkum Beisetzerové podstatně poznatky o románských nálezech v podzemí budovy někdejšího paulánského kláštera čp. 930/I po severní

straně Staroměstského náměstí. Objekt vznikl spojením dvou domů v pozdním 17. století, — nasvědčují tomu dvoje samostatné sklepy. Ve východním (pravém) suterénu se při hlavním průčelí do náměstí zachovaly tři stěny z románského kvádříkového zdiva, východní je však z největší části zakryta gotickou přízdívkou. Stěny lemuje neobvykle — 120 cm — vysoký sokl, při horním okraji vyzděný z pečlivě opracovaných kvádříků. Románské zdivo pokračuje v lici ustouplém o 10 cm. V jižní stěně při průčelí lze sledovat nad soklem jedenáct vrstev kvádříků. Uprostřed v úrovni páté vrstvy je osazena konzola, nad ní patrný stopy románské křížové klenby. Románské zdi odpovídaly tedy prostoru skoro čtvercového půdorysu, který byl zaklenut čtyřmi křížovými poli do střední podpory. Románský dům ustoupil gotické výstavbě objektu.

Románské kvádříkové zdivo bylo však odhaleno i na severní stěně západního (levého) sklepa. Ve výši 280 cm nad dlažbou se jeví v kvádříkovém lici čtvercová nika o rozměrech 40×40 cm, 35 až 40 cm hluboká, typický motiv pražských románských a raně gotických prostorů. Sklep byl jako obvykle dodatečně prohlouben. Nika prokazuje současně, že zjištěná zeď byla vnitřní stěnou románské budovy, jejíž boky jsou zakryty přízdívkami pod barokní klenbou zadního sklepa.

Románské objevy v suterénu bývalého paulánského kláštera fixují raně feudální původ severní strany Staroměstského náměstí.

Významný objev byl v rámci průzkumu Starého Města učiněn i po východní straně rynku. V přední nárožní části známého domu U kamenného zvonu při vyústění Týnské ulice do náměstí zjistila Marie Beisetzerová věžový dům s mimořádně mohutnými zdmi, jež stoupají se stejnou silou až do třetího poschodí. Původní rozvržení věže, založené ještě do raně feudální úrovně Prahy, se ukázalo v suterénu. Je rozdělen do dvou nestejně velkých prostorů. Severní je užší a má kamennou valenou klenbu lehce klesající směrem k východu. Severní zeď vyhlubují niky s mitrovými oblouky; jejich umístění odpovídá původní úrovni prostoru (asi o 180—200 cm nad nynější dlažbou sklepa), který měl nepochybně funkci chodby na dvůr. Po jeho východní straně je osazen lomený neprofilovaný portál odpovídající rovněž původní úrovni, zrušené při prohloubení sklepa v rámci vrcholně gotického rozšíření domu ve 14. století. Objevený věžový dům, dobře patrný ještě na rytině Sadelerově z r. 1606, pochází alespoň částečně z nejranější gotiky kolem poloviny 13. století.

Rozborem Sadelerovy rytiny byl však na Staroměstském náměstí identifikován další věžový dům v nároží čp. 548/I při ústí Železné ulice. Tříposchodíová přední část domu vyrůstá nad románským prostorem v suterénu. Románské zdivo stoupá prokazatelně až do přízemku. Charakter obvodového zdiva dalších tří podlaží neznáme, ve srovnání s ostatními staroměstskými věžovými domy je však relativně slabé. Proto je možno hypoteticky soudit, že dochovaná věž v čp. 548/I je dosud románská.

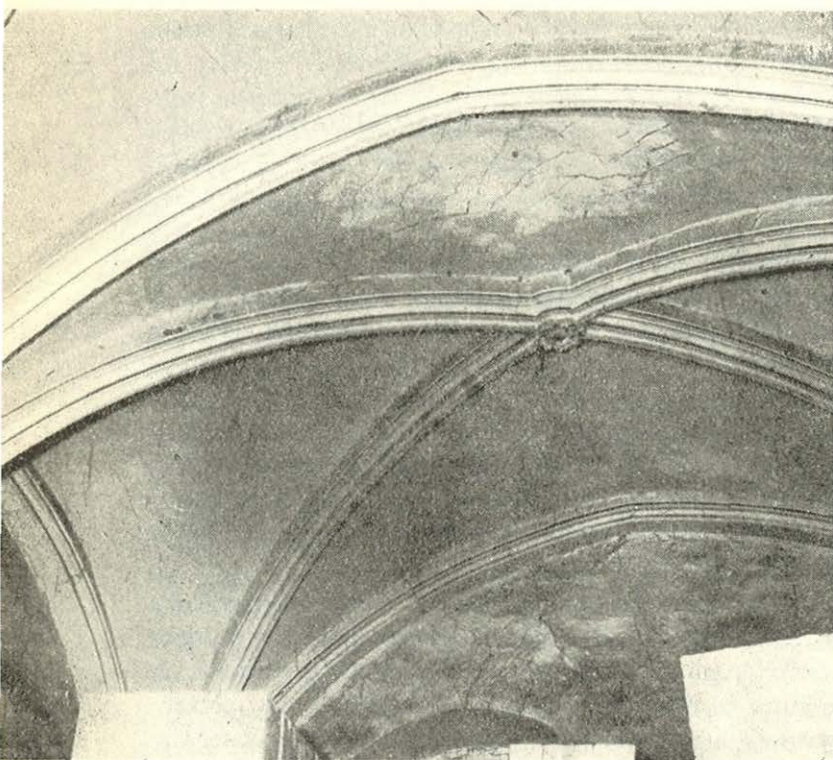
Jan Muk zpracoval vývojově složitý
dům kdysi Jana Velvara čp. 627/I
v Týnské ulici v blízkosti Staroměstské-
ho náměstí.

JANA VELVARA

O pražských středověkých domech bylo napsáno již velmi mnoho nejen z hlediska topografického, uměleckohistorického, ale v neposledním případě i všeobecně historického, takže ledacos víme i o rozmanitých událostech ze života obyvatel. O vztazích stavebního vývoje domů a lidí, kteří je pro svoji potřebu stavěli v takové podobě, aby jim nejlépe vyhovovaly, víme však žalostně málo. Ledacos však můžeme vytušit v syntetickém pohledu doplňujícím poznatky archívni rozborem budovy. Pokusme se sledovat středověké osudy domu čp. 627/I, zejména jeho hlavní budovy, který dosud unikal pozornosti, ač náleží mezi nejzajímavější pražské objekty. Právě tento dům, zdá se, můžeme sledovat z výše uvedeného aspektu.

Situován severovýchodně od týnského chrámu, vytváří s přemostěním a domem souseda čp. 630/I nálevkovité vyústění uličky, jejíž minulost sahá do doby prvotního utváření městského půdorysu v raném středověku. Je zřejmé, že právě tato cesta, jak se autor již dříve pokusil dokázat, podmínila tvar parcely. Jak je i z půdorysu patrné, dva přední trakty průjezdu vznikly dodatečným předdělením prostoru se středním sloupem, do kterého zabíhají dvě kamenné arkády. V předním traktu se zachovala valená klenba současná s arkádou, v druhém traktu jsou klenby barokní. Zadní část s barokním schodištěm se otevírá gotickým vjezdovým portálem. Prostor vlevo má lomenou klenbu, jeho úroveň je snížena o 1 m. Klenbou proniká v koutě místnosti pláště zrušeného šneku, prolomený sedlovým portálem, jehož konzolky byly z větší části odsekány. Jiný portál, zazděný, takže jeho profilaci nemůžeme zjistit, vznikl v jižním čele místnosti. V prvním patře ústil šnek do sálu klenutého dvěma poli křížových žebrových kleneb. Žebra zde sbíhají na přípory. Jiný prostor s žebrovými klenbami nacházíme za schodištěm při okraji domu. Gotické sklepy mají vzhledem k půdorysu nápadně malý rozsah. Klenutý prostor obdobný jako v přízemí nacházíme pod místností se šnekem opět na snížené úrovni. Původní přístup zprostředkoval polokruhový portálek od jihu. Charakter ostatních prostorů byl podmíněn dodatečnou úpravou.

Než se pokusíme načrtnout hypotézu stavebního vývoje domu, uveďme, co víme o jeho středověkých majitelích z dílčích zpráv u Tomka, Palackého a J. Macka. Pomineme-li bezvýznamného nejstaršího majitele z roku 1361, máme pevnější oporu až k roku 1428. Tehdy koupil dům Jan Velvar od obce, která jej zabavila německému sousedovi. Kališníka Jana Velvara spatřujeme

*Dům čp. 627, klen-
ba sálu v 1. patře.
Snímek: Jaroslav
Vajdiš*

jako významného představitele měšťanstva jednat na nejvyšší úrovni v současném bouřlivém politickém dění. Je jediným zástupcem českých a moravských měst, který putuje v patnáctičlenném poselstvu jednat do Basileje v roce 1432 spolu s představiteli šlechty a takovými osobnostmi, jako byl Rokycana nebo Prokop Holý. Při jiných příležitostech jedná 1433 v Chebu, znovu v Basileji, 1434 v Řezně, 1435 v Brně. Téhož roku si na něho stěžuje sám císař na bělehradském jednání, že jednání, které Zikmund nabídl, Velvar kazí. Z rukou téhož musí císař i papežští legáti brzy nato přijmout kompaktáta v Jihlavě. Rovněž o svém přijetí za krále českého se Zikmund dovídá z úst sněmem pověřeného Velvara, při slavnostním ceremoniálu pak mluví vedle Menharta z Hradce a Aleše Riesenburka opět Velvar. Jeho kariéra i minulost jsou však v rozporu se záměry Zikmundovými, který Velvara ihned po nastoupení zbavuje úřadu. V bojích o trůn po smrti císaře, když se staví proti Albrechtovi, je Velvar zbaven majetku a uvězněn. Teprve v roce 1440 opouští vězení a v roce 1448 po pádu Menhartovců se vrací do Prahy. Majetek je mu vrácen a ihned se opět ocitá v čele dění, tentokrát s jiným měšťanem, Vaňkem Valečovským. V roce 1451 umírá, dům dědí jeho syn Samuel, kterému je souzeno dovršit

rodinnou politickou kariéru. Ožení se s dcerou Vaňka Valečovského, roku 1458 se již uvádí z Hrádku a Valečova a 1463 jako rytíř. Brzy nato se stává královským podkomořím. Samuel patří mezi nejvlivnější rádce královy, jako podkomoří vládne Prahou od roku 1468. Podle soudobých zpráv je charakterizován jako ziskuchtivý, ve všech situacích schopný pamatovat na sebe a své známé. Po Jiříkově smrti se podílí na vládě v zemi jako člen královské rady. V souvislosti s touto radou se množí zprávy o úplatcích, takže rada je nakonec v roce 1476 rozpuštěna a někteří její členové vypovězeni z města. Samuel z Hrádku ztrácí sice konšelské křeslo, ponechává si však královské úřady. Funkci podkomořího ztrácí až v roce 1485, kdy šlechta počíná vytlačovat měšťanstvo z jeho pozic. Umírá v roce 1488, jeho majetek včetně domu čp. 627/I dědí jeho syn Pavel, po něm v 16. století vdova paní Anežka ze Smiřic. Nesmírně vzrůstajícímu významu rodiny Jana Velvara odpovídá i jeho hospodářská moc. Velvar kupuje řadu domů, jeho syn pak Chlumec nad Cidlinou, Olešnici a další. Vylíčené osudy charakterizují současný politický vývoj. Konečné vítězství českého živlu v našich městech, připravované po celé 14. století, vrcholí tehdy jako národnostní složka husitství a konkrétně se projevuje majetkovým přesunem z německých do českých rukou. Na pádu druhého člena rodu se odráží konflikt měšťanstva zbohatnuvšího po husitských válkách a šlechty, jehož konečné řešení se teprve připravuje.

Dům, který patřil Velvarům, jistě odpovídal vybavením moci majitelů. Nejstarší částí domu je bezpochyby obdélné jádro proti schodišti, druhotně vzniklo příčné, patrně jednotraktové křídlo v čele dvora, jehož štít se zachoval, a prodloužení levé části dopředu, snad přestavbou staršího křídla. Vpravo vpředu byl dvůr, jak musíme předpokládat podle vjezdového portálu umístěného neologicky v hloubce domu. Jedna z hlavních etap výstavby na počátku 15. století dala vzniknout žebrovému sálu v patře i prostoru pod ním. Nižší úrovně nás nepřekvapují, neboť zvyšování terénu tehdy ještě nebylo ukončeno (výkop Liškův na Staroměstském náměstí). Výtvarně není síň jednotná. Těžké přípory i hlavice s hustě řezanými hranami jsou vcelku tradiční a rustikalizované. Původ pokročilých soklíků, na které přebíhá stezka hruškového profilu přípory, v našem případě již jen schematicky, spatřujeme v původní formě v Parlěrově huti. Rovněž nasazení drobných konzolek na kalich hlavice není tradiční, neboť jednotlivé konzoly neodpovídají již žebřům, ale zmnoženy — jednotlivým jejich profilům. Samotný vyžlabený profil žebra nás rovněž nenechává na pochybách o stáří památky. Těžkopádnost tohoto eklekticky zaměřeného umění je snad možno vysvětlit tím, že žebra ani přípory nejsou zapuštěny do stěn, nýbrž pouze přiloženy. Důležitý je i konstruktivní vztah k přízemí, neboť klenba, na které přípory spočívají, je rovněž dodatečná. Zdivo šneku pak je zavázáno do klenby, takže je zaručena současnost obou kleneb i portálku šneku. Fragmenty konzolek tohoto portálku s vyžlabenou hranou připomínají nejdříve obdobný tvar z Toč-

níka kolem roku 1400. Pro pozdní ukončení okosené hrany portálku dvěma kolmo se pronikajícími válcovými ploškami nám v této době analogie zcela chybí. Výtvarně náleží tedy tato přestavba pozdní době Václava IV., kdy můžeme očekávat řadu jiných dosud neznámých novotvarů, ve snaze po malebnosti a originalitě rozbíjejících dříve neměnné gotické tvary. Umění v 15. století bude pak dlouho opakovat vzory z doby posledních Lucemburků, aby jen málokdy překonalo originál. V Čechách, kde ochromila stavební činnost revoluce, je z této doby památek málo a neumožnily dosud objasnit přesněji vývojové závislosti. Vzpomeneme-li na opakování schématu svatováclavské kaple po více než sto letech v Tuchorazi nebo na malostranskou mosteckou věž z roku 1464, svádějící slohovou analýzu sto let nazpět, nemůžeme vyloučit vzhledem k výjimečnosti Velvarově, že to byl právě on, který až ve třicátých letech mohl dům přestavět. Pozoruhodná je i druhá etapa výstavby, které náleží arkády v průjezdu, přemostění uličky, rozšíření patra na boční konzoly a snad i korekce uliční čáry. Patrně k ní došlo po polovině století, kam můžeme zařadit povšechně konzoly na domě čp. 630/I nesoucí přechod se zvlněným lícem i arkády, pro které nacházíme v té době analogie v Budapešti (Orszaghaz utca 2). Opět se nabízí osoba majitele, Samuela z Hrádku, který jako podnikomíř se všemi uvedenými vlastnostmi si mohl dovolit případnou uliční regulaci, v každém případě však nutný podstatný zásah do domu souseda, jak dokazuje konstruktivní vazba obou domů. Snad Samuel z Hrádku přímo souseda čp. 630/I vlastnil, neboť jeho majitele v té době neznáme. Po roce 1480 již byli majitelé obou domů různí. Arkáda patrně otevírala přízemí křídla, které stálo volně ve dvoře při ulici. Jedině tak je možno vysvětlit vjezdový portál, uzavírající budovu ze dvora. Snad rovněž vznikl až nyní, i když původ jeho tvarů vychází opět z doby Václavovy. Jeho lomený měkký profil pak v Praze přechází na portálech domu čp. 410/I v Rytířské ulici, kde i klenba podloubí je blízká klenbě při arkádě, a ještě později na domě čp. 228/I v Husově ulici. Tato přestavba již středověký vývoj domu ukončila.

V rámci akce obnovy Karolina, probíhající již od předválečné doby, byly k původní univerzitní budově připojeny ještě další domy mezi Celetnou ulicí a Ovocným trhem.

DŮM U SUPA

Universita Karlova zadala provádění stavebně historického průzkumu během oprav Státnímu ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů. Vedl ho až do své smrti v roce 1960 inž. arch. Kamil Hilbert. Historický vývoj domů zpracovala Marie Heroutová.

Jedním z prvních objektů, jejichž úprava byla podle projektu prof. arch. Jaroslava Frágnera dokončena, je dům čp. 563/I v Celetné ulici.

Rozlehlý dům čp. 563/I U supa původně prostupoval celou šíří bloku mezi Celetnou ulicí a Ovocným trhem. Část domu při Ovocném trhu i jeho dvorní křídla byla zničena za Pražského povstání v květnu roku 1945, takže zbyl pouze díl objektu na obdélném půdorysu, obrácený průčelím do Celetné ulice.

Dům má dnes zevně podobu, které nabyl v letech 1804—1805 při přestavbě pro majitele továrny a obchodu bižutérií Prokopa Gindla (privilegierter Gold und Bijouterie Fabrikant). Přestavba podle plánů významného klasicistního stavitele Karla Schmidta zvýšila dům o dvě patra, aniž měnila v zásadě dosavadní jeho dispozici. (Plány přestavby uložené na ONV se po roce 1952 ztratily.) Velká renesanční domovní síň se vložením příčky rozdělila v průjezd a místnost. Současně vznikla i hodnotná klasicistní fasáda, na niž se po obou stranách hlavního portálu zachoval i zlatený německý a francouzský firemní nápis stavebníka.

Všechny postupně prováděné změny a úpravy nedokázaly však zakrýt, že dům má staré, ze středověku pocházející jádro. Markantní zlom ve fasádě i rozdělení oken odráží totiž dosud jeho stavební vývoj v období gotiky.

Průzkum během stavby objevil uvnitř objektu četné velmi zajímavé stopy starších stavebních etap. Nejceněnější nález byl učiněn v přízemí v levé průčelní prostora vedle domovní síně. V místnosti zaklenuté křížovou klenbou s hranami vytaženými do hřebínků se po odstranění omítky objevila na všech čtyřech stranách předstupující nižší polokruhová čela starší klenby, zděná z lomového kamene. Předstoupení klenebních čel proti ostatním stěnám místnosti vyrovnává dodatečná cihelná plentovačka. Takto předsunutá klenební čela, na něž je klenba posazena, jsou obvyklá v románské a časně gotické době. Skutečně se také pod úrovní dnešní podlahy objevily ve všech čtyřech rozích místnosti hrubé jehlancové konzoly se zaoblenou špicí a profilací u vrcholu. Konzoly nesly výběhy žeber čtvercového, na hranách okoseného průřezu. Místnost tedy byla zaklenuta křížem žebrové klenby. Současně mezi touto a další místností směrem k jihu se objevil portálek ještě ústupkového typu se značně vysokým prahem. První ústupek portálu profiluje pouze okosení. Vlastní ostění tvoří dva výžlabky, oblounek a další obloun tvaru zvaný laloška. Fragment portálku sahá do výšky jednoho metru, tj. do úrovně dnešní podlahy. Zachovaly se tu i dva úseky dlažby z cihelných čtvercových dlaždic.

Nalezená časně gotická místnost je jednou z nemnoha obdobných, které máme v Praze zjištěny. Cenný je obzvláště portálek, jemuž podobný se snad v městské architektuře vůbec nezachoval. Práh portálku zároveň s částmi současné dlažby dokumentují tehdejší úroveň Celetné ulice. Další gotická stavební fáze v popisovaném domě i ve všech okolních domech odpovídá již dnešní úrovni ulice. Portálkem v jižní stěně průčelní prostory se vstupovalo do druhé

místnosti, která v této době, tj. ve druhé polovině 13. století, bývala patrně plochostropá. Její jižní zakončení porušilo schodiště domu umístěné v jiho-východním rohu parcely. Pod schodištěm, opět ve snížené úrovni, byl nalezen další úsek dlažby s dlaždicemi kladenými tentokrát diagonálně ke směru stěn. (Dlažba je položena tak, že vylučuje pokračování střední gotické zdi domu dále k jihu.) Přesnou podobu domu v této časně gotické době nelze bezpečně určit.

V další gotické etapě měl však dům již dnešní dispozici. Na pravé straně přízemí bývala rozlehlá domovní síň, z níž se vstupovalo do střední místnosti na východní straně portálkem, umístěným v dnešní úrovni. Z tohoto portálku, objeveného sondou, se po dodatečném prolomení novějších dveří začal jen nevelký fragment pravé části ostění nabíhající do oblouku, z jehož profilace zbyl pouze obloun. Od tohoto portálku se patrně sestupovalo do východních místností přízemí, jejichž úroveň byla vyrovnána až v období renesance. Z gotické doby pocházejí i dva portálky ve střední zdi v bývalém prvním patře domu, nalezené po odstranění podlahy nynějšího prvního poschodí. Existenci portálku vedoucího z východní průčelní místnosti k západu dokládají pouze spáry ve zdivu, z další místnosti vedl k západu portálek zaklenutý cihelným polokruhovým obloukem. K této stavební etapě domu patřil patrně i malý fragment malby nalezený nad podlahou dnešního druhého patra domu.

V renesanční době koncem 16. století měl již dům přibližně dnešní podobu. V místnostech přízemku byla snad až teprve nyní vyrovnána úroveň s ulicí a domovní síní. Síň dostala honosnou klenbu s bohatým štukovým dekorem. Zaklenuty byly i přízemní místnosti — průčelní křížově do hřebínků, další valeně s lunetou. Jižní hranici této místnosti vytvořila zeď zděná z druhotně použitých gotických cihel, která oddělila schodiště. Z renesanční fáze pochází i několik otvorů krbů nalezených v patrech.

Další, menší úprava domu spadá už do barokního období, kdy bylo zřízeno dnešní schodiště, které určuje i úroveň podlaží obou dolních pater domu. Pozdější změny se týkaly patrně pouze přemístění některých vchodů a příček v patře. Na zmíněném již plánu domu z r. 1804 byla totiž na straně do dvora zakreslena ještě renesanční zdvojená okna.

Sondy v prvním poschodí domu odkryly zajímavou chiaroscurovou výmalbu tvořenou rámcí a ornamentálními pásy, která pochází z doby těsně po přestavbě v letech 1804—1805.

Úprava domu v nedávné době dokončená popsané nálezy, dokumentující historický vývoj budovy, z větší části nezachovala. Zrušeno bylo i domovní schodiště a patra domu byla propojena se sousedním čp. 562/I. Okna domovního průčelí byla zasunuta do špalet, ačkoli jejich původní umístění (jako u všech klasicistních fasád) lícovalo s průčelím. Novodobým útvarem je i úprava obou oken v přízemí domu. Kladně lze hodnotit pouze uvolnění krásné renesanční domovní síně, jejíž využití však dosud není definitivní.

Milada Vilímková osvětluje dosud neznámé období historie kostela sv. Havla. Historickoarchitektonický průzkum kostela a kláštera sv. Havla na Starém

Městě Pražském, prováděný v roce 1963, přinesl některá nová zjištění, která podstatně mění dosavadní názory jak na stavbu kláštera, tak na barokní přestavbu kostela sv. Havla (srov. např. O. Stefan, *Pražské kostely*, Praha 1936, str. 115, 140, E. Poche, *Prahou krok za krokem*, Praha 1963, str. 119—20, H. G. Franz, *Bauten und Baumeister der Barockzeit in Böhmen*, Leipzig 1962, str. 44 a d.).

Kostel sv. Havla — původně farní kostel Havelského města, založeného králem Václavem I. v letech 1232—1234 — daroval císař Ferdinand II. roku 1627 řádu obutých karmelitánů jakožto náhradu za kostel P. Marie Sněžné, zbudovaný kdysi pro tento řád Karlem IV. O náhradu za tento kostel, z něhož byli za husitské revoluce vyhnáni a který později dostali františkáni, se karmelitáni ucházeli už u Rudolfa II. Tehdy však zůstalo jen při slibech. Darovací listina císaře Ferdinanda II. z 27. dubna řečeného už roku 1627 byla však příčinou dalších nesnází. K farnímu kostelu Havelské čtvrti patřila totiž jen budova fary (severně od kostela, v místech dnešního čp. 496/I) a budova školy (po jižní straně kostela, mezi kostelem a chlebnými kotci). Žádná z obou budov nebyla dost prostorná a požadavkům řádu nevyhovovala. Za kostelem se tehdy nacházel nevelký hřbitov zhruba oválného půdorysu, k jehož obvodové zdi byly přistavěny drobné domky (zapsané ještě v Berní rule k roku 1653 jakožto majetek záduší sv. Havla, srov. V. Líva, *Berní rula 3*, *Pražská města*, Praha 1949, str. 33) a po severní straně i krámký tzv. židovského tandlmarku, jak ukazuje plán z doby kolem roku 1650, uložený ve fondu Staré manipulace ve Státním ústředním archívu (sign. SM-C 69/2).

Jižně od kostela stály tehdy staroměstské kotce chlebné — jeden z klenotů města, jak se obvykle městská rada vyjadřovala — a na jihovýchodním nároží bloku (proti pozdějšímu Stavovskému divadlu) budova obecní kuchyně. Vzhledem k výhodné situaci těchto obecních budov započali otcové karmelitáni už roku 1628 jednat s městskou radou o jejich odkoupení. Purkmistr a rada Starého Města pražského zaujali však k jejich žádosti postoj zásadně zamítavý. Tehdejší převor P. Bonaventura Tanzarella se však nedal odradit a útočil jak na císaře, tak na Českou komoru stále opěťovanými suplikami, které měly za následek nové a nové komise. Přestože členové těchto komisí, tehdejší přední představitelé katolické šlechty, byli nakloněni spíše karmelitánům než staroměstským, vleklo se jednání s několikaletým přerušením až do roku 1664, kdy ko-

nečně 14. července byla podepsána trhová smlouva (AMP, Sb. 1.I-148/9, 10). Staroměstští prodali karmelitánům chlebné kotce a obecní kuchyni pro stavbu budoucího kláštera za 10 000 zl., z nichž 6000 mělo být zaplacen v hotovosti, zbytek pak v různých obligacích, s podmínkou, že nová budova klášterní bude od kotců kožišnických (v místech dnešního muzea Klementa Gottwalda) oddělena nezastřešenou a nepřeklenutou uličkou a že bude postavena v té rozloze, jaká je ve smlouvě „podle šňůry tažení“ uvedena. Následujícího roku byla tato smlouva vložena do zemských desek (DZV 315, lit. P.5). K této poslední fázi jednání o koupi chlebných kotců a obecní kuchyně se nepochybně vztahoval plán uvedený V. Vojtůškem v soupisu plánů v Archívu hl. m. Prahy (Staré plány pražské, Praha 1912, str. 18), podepsaný kancléřem Starého Města Pražského, zástupci karmelitského řádu a stavitelem Carlo Luraghem. Tento plán, označený sign. Sb.1.I-148/11, shořel patrně při požáru Staroměstské radnice v roce 1945. Dnes je nezvěstný a z textu publikace není možno dost dobře vyrozumět, zda byl zakreslen jen starý, anebo starý i navrhovaný nový stav budov kostela a kláštera. Luraghův podpis na tomto ztraceném plánu je také doposud jediným dokladem o jeho účasti na stavbě konventu karmelitánů na Starém Městě. O rozsahu této jeho účasti si ovšem nelze za daných okolností učinit žádnou představu. Spoluúčast druhého významného stavitele 17. století, Domenica Orsiho, je doložena údajem v Zápisné knize pražských stavitelů, založené roku 1802 Filipem Hegrem a Ign. Palliardim. Vzhledem k tomu, že údaje v Zápisné knize pro starší dobu jsou značně nespolehlivé, nemůžeme účast Orsiho pokládat za prokázanou.

Se stavbou konventu nebylo započato vzápětí po uzavření trhu. Teprve roku 1671 byla dne 16. března konána vejchoz za příčinou nového vyměření areálu budoucího kláštera, při níž bylo rozhodnuto, že při rohu obecní kuchyně, který byl poněkud skosený, bude otcům karmelitánům povoleno o dva lokte povystoupiti, aby tak bylo dosaženo pravidelnosti. Základní kámen kláštera pak byl položen 21. listopadu r. 1671. Na žádost představitelů řádu dovolil císař, aby konvent byl zasvěcen jeho patronu, sv. Leopoldu. Se stavbou bylo nepochybně započato až na jaře roku 1672 a pokračovala, jak se zdá, jen velmi pomalu. O jejím postupu si ze zachovaného archívního materiálu nelze sice učinit naprosto jasnou představu, pomalé tempo však nepřímě dokládají finanční nesnáze řádu (podle materiálu uloženého ve fondu Nové manipulace ve Státním ústředním archívu pod sign. NM-K2/C5/1-10), který sháněl prostředky na stavbu nejrůznějšími cestami.

O tom, že budova kláštera nebyla roku 1695 ještě zdaleka dokončena, svědčí nový spor mezi purkmistrem i radou Starého Města a řádem, který tehdy požádal o novou revizi výměry svého stavebního místa. Jeho žádost byla zamítnuta, nicméně roku příštího byla rozhodnutím purkmistra a rady stavba východního křídla klášterní budovy zastavena s odůvodněním, že otcové karmeli-

tání, kterým bylo roku 1671 dovoleno pro dosažení pravidelnosti o dva lokte povystoupit, pochopili toto povolení tak, že proti Karolinu založili výstupek — podle staroměstských docela jakousi věž — v níž hodlají umístit loca secreta (záchody). Nové jednání se protáhlo až do roku 1704, kdy došlo ke konečnému narovnání. V příslušných spisech (AMP, Sb.1.I-223/2) je znovu zmínka o malostranském staviteli Luragho, který v komisích, jak se zdá, zastupoval řád. V žádosti tehdejšího převora konventu zaslané Apellacím roku 1697 není Luragho jmenován plným jménem; vzhledem k tomu, že Carlo už nebyl naživu, jde nejspíš o jeho bratrance Franceska anebo o Jana Antonína Luragha, který v té době rovněž bydlel na Malé Straně. Zda však Luragho zastupoval konvent skutečně jako provádějící stavitel, anebo měl-li být toliko členem komise, to z textu dopisu naprosto jednoznačně nevyplývá. První alternativa je však velmi pravděpodobná.

Skutečnost, že se doba výstavby kláštera protáhla na víc než třicet let, má za následek, že její přesnější slohové zařazení, anebo lépe, bezpečná analýza prvků, charakteristických pro toho či onoho známého architekta, který někdy koncem třetí nebo počátkem poslední čtvrtiny 17. století stavbu navrhoval, je značně znesnadněna. Není totiž vyloučeno, že původní projekt byl během doby provádějícím stavitelem změněn a že konečné provedení fasády, k němuž došlo patrně až po narovnání se staroměstskými v roce 1704, i když se snad v zásadě přidrželo původního návrhu, muselo v detailu dopadnout rozhodně jinak, než kdyby bylo prováděno v sedmdesátých letech 17. století. Řešit za takovýchto podmínek jen na základě slohového rozboru otázku autorství, je úkolem velmi nesnadným, ne-li nemožným.

Budova konventu byla dokončena, jak už řečeno, zřejmě až po narovnání z roku 1704. Karmelitánům bylo tehdy povoleno započatý výstupek dostavět s podmínkou, že záchody budou přeloženy dovnitř budovy. V souvislosti s tímto narovnáním byly pořízeny plány současného stavu nové budovy kláštera a kostela, uložené dnes jednak ve Státním ústředním archívu (sign. SMP 2388/2), jednak v Archívu hl. m. Prahy (sign. Sb.1.I-223). Z těchto plánů je patrné, že do roku 1704 barokizace do gotického organismu kostela sv. Havla v podstatě ještě vůbec nezasáhla. Na obou plánech je zakreslena trojlodní dispozice se sedmibokým závěrem a pravoúhlými kaplemi po obou stranách chóru. Boční lodi byly odděleny od lodi hlavní arkádami na čtyřech pilířích. Před střed západního průčelí byla představena dosti hluboká, pravoúhlá předsíň. Zdá se tedy, že v době budování konventu — tedy nejméně do roku 1704 — se řád omezil toliko na nejnutnější opravy kostela a dílčí barokizaci interiéru. Hammer-schmidt (Prodromus, str. 160 a d.) uvádí k roku 1671 zřízení kaple bratrstva sv. Škapulíře po pravé straně chóru a několik nových oltářů, věnovaných kostelu v poslední čtvrtině 17. století jeho příznivci z řad pražského měšťanstva. O vlastní barokní přestavbě kostela se však vůbec nezmiňuje. I tehdejší finanční

situace řádu, který nutně musel soustředit všechny prostředky na dostavbu konventu, mluví pro to, že s barokní přestavbou kostela sotva mohlo být započato před jejím dokončením — tedy jistě nikoli před rokem 1704, o čemž svědčí i citované plány. Z tohoto hlediska jsou úvahy H. G. Franze (cit. dílo, str. 44 a d.) o tom, kdo mohl být tvůrcem průčelí kostela sv. Havla v době před r. 1700, zcela bezpředmětné. Toto průčelí naprosto není nejranějším dokladem konvexně konkávní barokní kompozice u nás, neboť vzniklo daleko později, v době, kdy tento typ kostelního průčelí byl už docela běžný.

O postupu přestavby kostela nevíme však bohužel téměř nic. Z vlastního řádového archivu karmelitánů se totiž zachovaly jen trosky a ztratila se dokonce i pamětní kniha založená roku 1715 převorem Chrysostomem a S. Henrico, kterou měl k dispozici ještě F. Ekert (Posvátná místa I, Praha 1883, str. 402 a násl.). Není vyloučeno, že založení této pamětní knihy mohlo souviset se započtím barokní přestavby kostela. Vzhledem k naprostému nedostatku pramenů nejsme pochopitelně také zpraveni o tom, kdo z tehdejších architektů přestavbu navrhoval. Průčelí bylo však nepochybně dokončeno už před rokem 1729, neboť je velmi podrobně zachyceno na plánu Starého Města pražského, vypracovaném řečeného roku mlynářem V. J. Veselým. Přestavba celého kostela však k tomuto datu ještě dokončena nebyla a protáhla se ještě o dalších devět let — patrně rovněž vlivem špatné finanční situace řádu. Teprve 26. října 1738 byl kostel sv. Havla vysvěcen tehdejším světícím biskupem Janem Rudolfem hr. Šporkem.

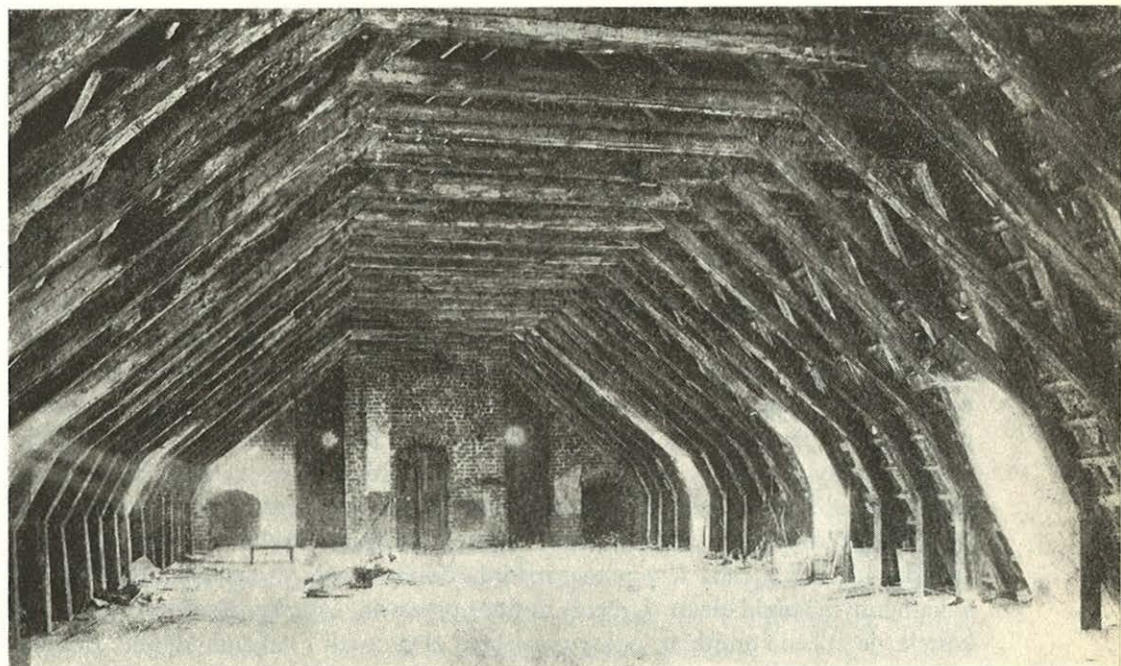
Po dokončení přestavby kostela proponoval řád ještě přestavbu farní budovy. Ve Státním ústředním archivu se pod sign. SMP 2388 zachoval jednak plán starého stavu někdejší svatohavelské fary (která ustoupila novostavbě domu čp. 496/I), jednak dva návrhy přestavby. Podle poznámek připsaných patrně tehdejším převorem kláštera anebo některým z členů řádu, byl autorem jednoho z návrhů stavitel Jakub Holletzek, druhý návrh byl realizací vlastní představy převorovy. Vzhledem k tomu, že se o přestavbu fary začalo jednat už roku 1739, tedy těsně po dokončení přestavby kostela, není vyloučeno, že Jakub Holeček, tehdy stavitel na Starém Městě pražském usedlý, měl i na přestavbě kostela nějaký podíl. Do jaké míry se přestavba fary realizovala, není možno dnes už ověřit. V areálu kostela a kláštera pak stavební dění ustalo až do doby, kdy budova kláštera přešla po zrušení roku 1782 do majetku Náboženského fondu. Kostel sv. Havla se stal opět kostelem farním. Klášter měl být podle plánů Zemského stavebního ředitelství z roku 1823 adaptován na manufakturu pro výrobu krajek (Státní ústřední archiv, sign. SMP-1632). K radikální přestavbě klášterní budovy došlo pak těsně před druhou světovou válkou, kdy byla původní barokní dispozice větším dílem zrušena a nahrazena železobetonovým skeletem.

BÝVALÝ KLÁŠTER

SV. ANNY

Jako ostatní části Starého Města pražského poskytuje i soubor budov, sevřených ulicemi Karoliny Světlé, Náprstkovou, Liliovou, Anenskou a Na Zábřadlí, zkoumaný Jaroslavem Vajdišem, obraz architektonického úsilí všech historických údobí. Urbanistická vazba budov se naproti tomu značně odlišuje díky historickým okolnostem, za nichž výstavba tohoto území Starého Města vznikala. Jistou úlohu v tom sehrála i poloha budov vzhledem k centru města a charakter přirozeného prostředí při řece s nerovně utvářeným terénem na pravém břehu Vltavy. Osídlení se zde vyvinulo ve formě izolovaných dvorců, a teprve vývoj v pozdním středověku vedl k souvislému obestavění veřejných prostorů v některých částech území. Původní dvorcový systém se projevuje i v dnešním stavu zástavby bloku jistou roztržitostí parcelace a tím, že vnitroblokové pros-

Krov kostela sv. Anny. Snímek: Jaroslav Vajdiš

tory zřídka mají charakter architektonicky organizovaných útvarů, které ve všech případech vznikly až v průběhu gotické, a zvláště pak barokní výstavby.

Výjimečné postavení v rámci okolních budov zaujímá areál bývalého kláštera sv. Anny, prezentující se množstvím architektonicky ztvárněných prostorů i zachovanými konstrukcemi, z nichž některé nemají u nás obdoby.

Základem klášterního areálu se stal kostel sv. Vavřince v místech presbyteria dnešního kostela sv. Anny. Rané stadium jeho vývoje osvětlily archeologické výkopy, provedené dr. I. Borkovským. Hmotu kostela měla v našich poměrech zcela neobvyklý tvar, který vznikl přestavbou starší románské rotundy s apsidou. Dá se předpokládat, že tato rotunda měla jako jiné podobné pražské objekty tohoto typu charakter soukromé kaple, příslušející ke dvorci v blízkosti tehdy stojícímu.

Z pera pokračovatele Kosmovy kroniky se dovídáme k roku 1230, že za vlády Václava I. bylo v pražské obci zbudováno více domů pro řeholníky, mezi nimi i pro templáře u sv. Vavřince. Oni to byli, kteří získali zmíněný dvorec i s rotundou a nabyté objekty přebudovali pro svoje potřeby. Na místě apsidy na východní straně rotundy byla vybudována lichoběžníková loď nevelkých rozměrů, k níž dále k východu přiléhala nová apsida nepravidelného tvaru. Obě stadia výstavby kostela se při výkopech dr. I. Borkovského projevila zřetelným oddělením zdiva starší a mladší části spárou a odlišila se rozdílnou technikou zpracování kamene a jeho vazby. Stav zachování těchto archeologických nálezů byl vymezen výškou podlahy gotického kostela, vybudovaného později na témže místě. Jenom na severní straně, kde zeď presbyteria mladšího gotického kostela sv. Anny stojí zčásti na románském zdivu kostela sv. Vavřince, sahá románské zdivo značně vysoko nad zmíněnou podlahu. Bylo při přestavbě využito a ve vnitřku kostela připlentováno, poněvadž vnitřní líce zdí obou kostelů neleží ve zcela stejné rovině, ale probíhají k sobě poněkud šikmo.

Skutečnost, že románské zdivo v této části gotické přestavby bylo ponecháno do značné výše nad terénem a využito, měla své důvody, které je třeba spatřovat v tom, že zde budovaná zeď gotické kostelní novostavby narážela na hmotu zdí jiné budovy, která na rozdíl od kostela sv. Vavřince nebyla zahrnuta do asanačního programu v rámci přípravy staveniště kostela sv. Anny. Touto další budovou, dosud neznámou, ale na svém místě předpokládanou, byla komenda templářského řádu. Terénní průzkum, provedený na podzim roku 1962, ukázal oprávněnost předpokladu hned několika nálezů. Z těch jistě nejvýznamnější je nález soustavy sklepů o třech prostorech, z nichž dva se jako románské prozrazují kvádřikovým zdivem, vystupujícím na několika místech markantně pod omítkou. V hlavním, zhruba čtvercovém prostoru se zachovala i typická románská křížová klenba a v jeho západní obvodové zdi je charakteristická nika s kamenným překladem. Určení třetího prostoru, ležícího těsně v sousedství kostela, je ztíženo omítkou, pokrývajícím beze zbytku zdi i valenou klenbu. Sonda,

vedoucí napříč zdí lodi templářské části kostela sv. Vavřince a ústící do tohoto sklepa, prozrazuje jednotnou hmotu románské zdi a dovoluje zařadit i tento sklep do románské výstavby. Forma dispozice těchto tří prostorů, zvláště jejich přední části se dvěma místnostmi, napovídá, že jde o bývalý přízemek dvorce, který byl později zahrnut do hmoty templářské komendy, jejíž výstavba již počítala se zvýšeným terénem.

K nálezům románských sklepů se úzce váže nález dalšího prostoru, jehož vznik je třeba klást do nejstarších dob vývoje kláštera. Tato místnost leží při severní zdi téhož traktu stejného křídla. Je sice vybudována z lomového kamene, ale její klenba má tvar shodný s klenbou většího románského sklepního prostoru. Úroveň podlahy je proti dnešní úrovni přízemí nižší o 60 cm. Hmotnost zdí, tvar klenby i přízdívka při Anenské ulici, patrně již gotická, dávají tušit, že stáří tohoto prostoru je jen o málo menší než stáří zjevně románských částí budovy.

Více o románských prostorech templářského kláštera nebylo možno povrchovým průzkumem v terénu zjistit. Ale zhodnocením těchto nálezů ve sklepech i v přízemí, srovnáním vzájemné velmi těsné vazby dispozice sklepního zdiva a zdiva přízemí a s ohledem na značnou výšku románského zdiva na severní straně lodi kostela sv. Vavřince lze předpokládat, že větší část přízemí středního traktu východního klášterního křídla je rovněž ve zdivu románská a že je v ní zachována podstatná část komendy řádu vojska Jeruzalémského, řádu templářů. Je to ta část nad románskými sklepy, ležící mezi zmíněnou křížově zaklenutou místností se silnými lomovými zdmi na severní straně a mezi lodí kostela sv. Vavřince na jižní straně.

Charakter výstavby templářských objektů byl překvapivě skromný a jeho určitý primitivismus technický i dispoziční udivuje již proto, že správní a duchovní centrum řádu leželo ve středu s vysoce vyvinutými architektonickými formami.

Po zrušení templářského řádu získaly jeho majetek v roce 1313 převorka a konvent sester řehole sv. Dominika. Dominikánky se na získaném majetku usadily nejpozději do roku 1316. Tato majetková změna byla impulsem stavební činnosti, která měla poskytnout možnost úspěšného rozvoje kláštera. Byla podnikána za podpory a účasti pana Oldřicha z Říčan, který v těsné blízkosti staveniště nového chrámu vlastnil dvorec na místě dnešního čp. 948/I. Těžiště této výstavby — nový kostel sv. Anny — dosud figuruje v rámci bohatství staroměstských architektonických památek jako jedna z mála poměrně zachovaných církevních staveb vrcholné gotiky z druhé čtvrti 14. století a reprezentuje u nás vzácný dosud dochovaný kostel ženského řádu. Přestože jeho architektonický organismus byl silně porušen úpravami provedenými po zrušení kostela, představuje prvořadou památku svými některými konstrukcemi a svojí hmotou, která se účinně uplatňuje v obraze této části města.

Zcela mimořádnou pozornost zasluhuje konstrukce krovu, jejíž systém odpovídá soudobým zvyklostem a statickému názoru na řešení úlohy, zkomplikované klenbou, jež vyčnívá do půdního prostoru a znemožňuje tak užití trojúhelné soustavy s vaznými trámy, která by snáze převedla šikmé rozpírající tlaky krokví na obvodové zdivo ve svislé zatížení. Podobně řešené soustavy krovů se zavětrovacími kříži uvádí Ostendorf v knize „Die Geschichte des Dachwerkes“. Z tohoto díla se nejvíce přibližuje našemu řešení krov katedrály v Bourges z konce 13. nebo začátku 14. století a krov domu v Havelbergu, vybudovaný okolo roku 1300. Stáří skvělého krovu kostela sv. Anny je samo o sobě vážným problémem. Po průzkumu podkroví nelze s jistotou soudit podle vztahu krovu a západního štítu, patří-li oba stejné stavební periodě. Pokus o časové určení doby vzniku krovu naráží na skutečnost, že od výstavby kostela nebylo tu skutečného důvodu k obnově krovu. Nedošlo tu k žádnému ohni, ani k velké přestavbě, která by znamenala výměnu krovu. Nabízí se tedy daleko nejpravděpodobnější domněnka, že krov na kostele je skutečně původní a pochází tedy ze druhé čtvrti 14. století.

Gotická výstavba kláštera dominikánek se neomezila na zbudování kostela. Po jeho severní straně byla vybudována konventní budova s ambity okolo rajského dvora o nepravidelném půdorysu. Nepravidelnost byla způsobena jednak již stojícím objektem bývalé templářské komendy, jednak uliční trasou dnešní Anenské ulice. Podstatnou částí klášterních objektů z gotické výstavby bylo rozměrné západní křídlo s dormitářem, situovaným v podkroví. Rovněž tato část kláštera je vzácně zachovaná. Podkroví vymezuje na dva metry vysoká půdní nadezdívka, v níž na západní straně jsou dosud patrna úzká drobná okénka s cihlovým ostěním a s lomovými záklenky. Systém konstrukce krovu se ztotožňuje se systémem užitým na sousedním kostele s tím rozdílem, že zde bylo užito dřev mnohem méně opracovaných, ba místy jen zcela málo přitesaných. Z gotického organismu tohoto křídla na sebe upozorňují ještě oba štíty, z nichž zvláště štít směřující na jih, vybudovaný ze středověkých cihel a vylehčený třemi lomeně zaklenutými nikami, je zajímavým dokladem původního stavu kláštera. Současně dokumentují i to, že hmota klášterních budov z gotické periody se zachovala v plném rozsahu, čehož dokladem jsou rovněž ambity, stojící dosud po třech stranách rajského dvora i se systémem opěrných pilířů a lomených okenních otvorů. Severní křídlo, spoluvytvářející prostor tohoto dvora, pochází v dnešní podobě z renesanční přestavby, která v ostatních částech kláštera se omezila na menší úpravu zdiva a zasáhla hlavně vnitřní prostory přebudováním kleneb. Rovněž barokní úpravy se týkají více povrchu staveb než vnitřního organismu klášterních budov. Z větších akcí této doby je třeba upozornit jednak na vybudování východního traktu křídla do Liliové ulice a na výstavbu dormitáře v 1. patře gotického západního křídla, jehož valená klenba, pročleněná trojúhelnými výsečemi a bohatě opatřená ornamentální štukovou

dekorací, je dosud zachovaná, ač nepřístupná a skrytá falešným rákosovým stropem.

Baroko se do historie kláštera vepsalo vybudováním rozlehlého západního nádvoří se třemi křídly jednotného charakteru. Autorství této akce je přisuzováno Carlu Luraghovi, čemuž odpovídá i kompoziční řešení bohatě členěného západního průčelí, ochuzeného dnes o věžičku, patrnou ještě na Langweilově modelu ve střeše nad průjezdem.

DVA ÚSEKY

Dlouhá ulice (nyní třída) byla nejdelší a současně ve své východní polovině i nejširší ulicí staroměstskou až do novodobých regulačních zásahů. Spojovala hlavní obchodní centrum „staré tržiště“ s Petruskou čtvrtí. Po její trase probíhala dálková cesta z Prahy do východních i severních Čech. Dlouhá třída je důležitým článkem raně feudálního organismu Starého Města. Její jméno klade ji do řady hlavních ulic našich gotických měst, zpravidla přímých spojnic náměstí a nejdůležitější brány.

V DLOUHÉ ULICI

Z historické zástavby Dlouhé třídy unikly ničivým novodobým zásahům jen dva kompaktnější úseky, šťastnou shodou okolností ve dvou protilehlých blocích. *Severní* blok zpracoval Dobroslav Líbal; ohraničuje jej na západě ulice Rámová, na východě Rybná, na severu sahá až do prostoru Haštalského náměstí. Jeho historický organismus byl zčásti vážně narušen, zejména po východní straně při ulici Rybné, kde starší zástavba zcela zmizela. Přesto však udržel si dosud blok převážně historický ráz. Tvoří spolu s protilehlou zástavbou jedinou spojku mezi kompaktním historickým architektonickým staroměstským jádrem a anežsko-haštalskou čtvrtí.

Povrchový průzkum nezjistil tu žádné doklady kamenné zástavby románské. Pouze na plánu přízemí zbořeného domu čp. 736/I se rýsuje uprostřed dispozice obdélné jádro s ostatním organismem zmizelé budovy nesouvisící. I pozůstatky období rané gotiky na románském terénu jsou zcela skrovné (ve sklípku vlevo dispozice uprostřed čp. 735/I).

Postupná transformace silně znejasnila i představu gotické parcelace bloku (viz W. W. Tomek, *Základy starého místopisu pražského I*, 189—190, III, 233—234). Na místě moderního nárožního objektu čp. 732/I při ulici Rybné stávaly původně dva domy. I u sousedního čp. 733/I nasvědčuje nestejná úroveň i stavební čára obou předních gotických sklepů spojení ze dvou domů, k němuž došlo již před počátkem 15. století. Další, západnější objekt čp. 734/I dostal nynější rozlohu až v roce 1865, kdy se sloučily dva samostatné celky, původní čp. 734/I a s ním po západní straně sousedící zadní díl domu čp. 752/I

(obráceného do Haštalské ulice). V organismu budovy jsou obě samostatné jednotky dosud jasně patrné. Složitější je představa původní parcelace velkého nákladnického domu čp. 735/I. Na počátku 15. věku stály na městišti hlavní budovy do Dlouhé třídy dva domy, z organismu sklepů lze však nejpravděpodobněji usuzovat, že původně byly tu tři domy. Nejspíše dva domy možno původně předpokládat i na parcele nynějšího nového domu čp. 736/I.

Zvláštním způsobem byl vyřešen rozvrh nároží bloku při vyústění ulice Rámové. Parcely domů čp. 737/I a 738/I jsou orientovány svou podélnou osou kolmo k Rámové ulici. Uvedený rozvrh naznačuje, že původní gotické parcely při Dlouhé třídě měly přibližně šířku 7—10 m, avšak již před husitskou revolucí byly zčásti sloučeny ve větší celky.

Velká gotická výstavba Starého Města v průběhu 14. století zasáhla i do studované partie Dlouhé třídy. Její projevy lze neporušeně sledovat toliko ve sklepech vesměs s kamennými valenými klenbami a z menší části v organismech přízemí (valené klenby v čp. 733/I vpravo při ulici a v čp. 738/I vpravo vzadu). Gotické domy byly zřejmě jednoposchoďové.

Základ vzrůstající hospodářské prosperity položily pivovarské provozy soustředěné v Dlouhé třídě již od středověku. V renesanci dochází k dosti značnému zahušťování zástavby, přibyla dvorní křídla a zadní budovy, potřebné k provozu pivovaru či živnosti nákladnické. Renesanční klenby shledáváme v nově vzniklém pravém dvorním křídle domu čp. 733/I, prostor v 1. poschodí má dokonce v Praze vzácnou síťovou klenbu hřebínkovou. Renesanční hřebínkové klenby obsahuje i přízemí a síň v 1. patře původního dvojkřídlého čp. 734/I. V mohutném domě čp. 735/I patří renesanční výstavbě především obě k sobě přiražené zadní budovy. Severní má v suterénu dvojložní dispozici, její paralelní kamenné valené klenby s trojúhelnými výsečemi spočívají uprostřed na válcových sloupech. Podivuhodné seskupení dvou zadních budov příbuzného charakteru vysvětlují listiny z roku 1696 v archivu hl. m. Prahy (sign. IV, 3630, 3636), obsahující žádost tehdejšího majitele domu čp. 735/I Felixe Hada z Proseče o připojení zadní budovy domu „u Telečků“ (čp. 751/I). Obě sousední stavení obsahovala nákladnický „verstat“.

Tato změna byla podmíněna zlým poškozením všech domů při francouzském požáru roku 1689. Jejich obnova proběhla velmi rychle, neboť již na počátku 18. století nezbyla tu žádná poustka. Barokní přestavba přehodnotila převážnou část budov velmi podstatně. Uskutečnila se zřejmě ve dvou hlavních etapách; první byla ve znamení stavební obnovy a případného rozšíření vyhořelých budov, teprve ve druhé se v některých případech přikročilo k jejich nákladné umělecké výpravě. Dosavadní jednoposchoďová hladina byla zčásti zvýšena na dvojpatrovou.

Podle relace k Vizitačním tabelám z roku 1725—1726 (SÚA-ZČ, sign. TK-130) byl dům čp. 733/I po požáru od základu nově postaven. Stavebně

historický rozbor usvědčuje tento údaj z nesprávnosti, je však jisto, že barokní přestavba domu byla velmi pronikavá. Z velké části byla nově postavena hlavní budova, již jako dvojposchodová, přibýlo i levé a zadní dvorní křídlo. Velkolepá vrcholně barokní fasáda, jedna z nejpozoruhodnějších v Praze, pochází až z doby okolo 1730. V pozdější barokní fázi bylo zřízeno honosné pilířové schodiště palácového charakteru. Baroko zasáhlo i do sousedního čp. 734/I, zvýšeného o druhé poschodí.

Nejnáročnější byla celková přestavba gotického, renesančně upraveného Frueweinovského domu čp. 735/I, uplatňující se zevně na vrcholně barokním hlavním průčelí. Škoda, že byl zničen sousední čp. 736/I, rovněž dvojposchodový se zajímavou pozdně barokní fasádou z doby okolo poloviny 18. století. I jednopatrový nárožní dům čp. 737/I byl převážně nově postaven na přelomu 17. a 18. století.

Baroko dalo vnějšku i interiéřům domů novou tvář.

Klasicismus se dnes v analyzované frontě domů vůbec neuplatňuje, jeho umělecky pozoruhodným dílem byla přestavba jednoposchodového nárožního domu čp. 732/I podle plánu Františka Hegera z roku 1810 (AMP sign. D2 1807—11, č. 406).

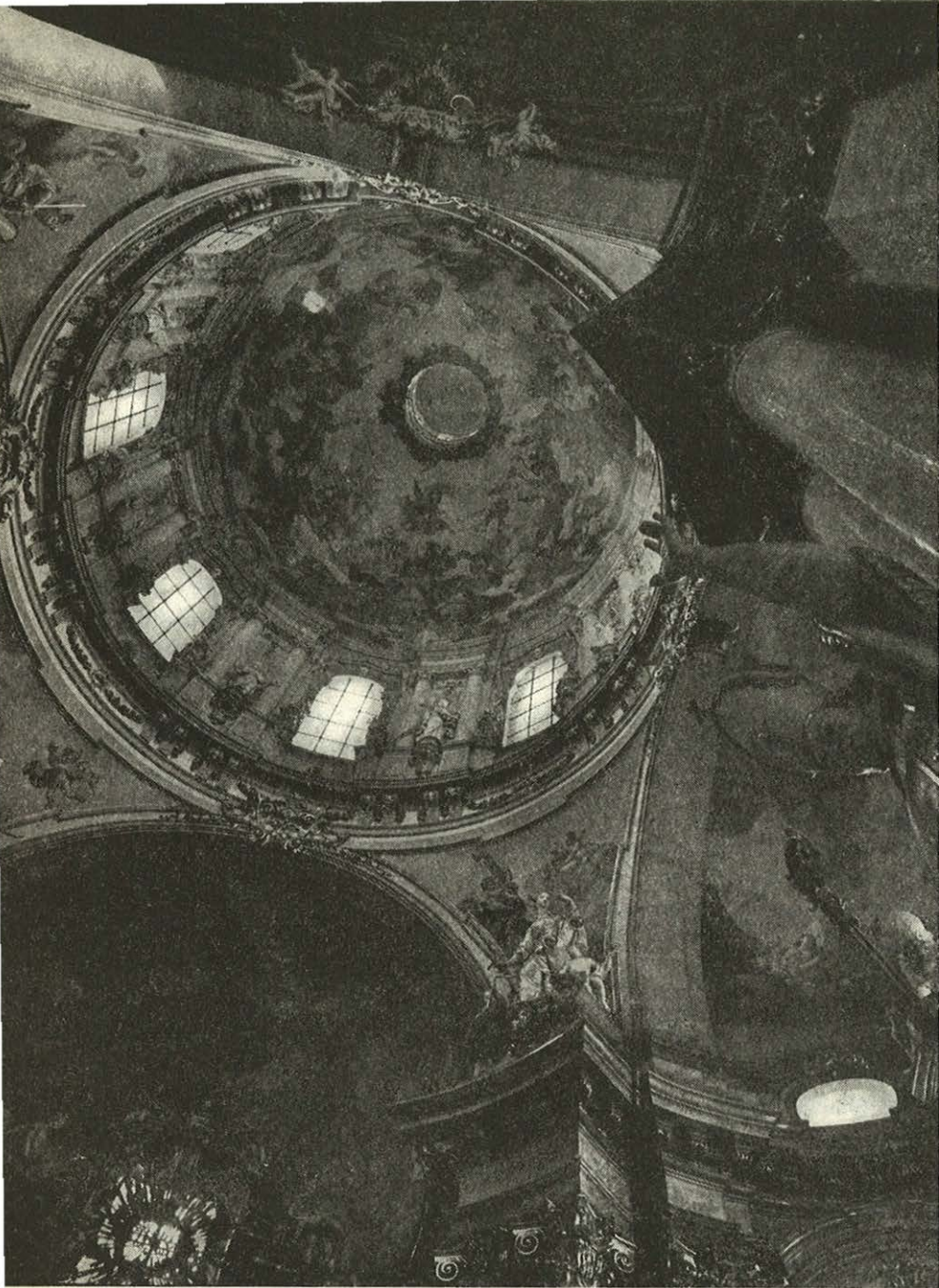
Skupina domů při Dlouhé třídě nebyla příliš dotčena negativními zásahy druhé poloviny 19. století (výjimkou je toliko zcelení, přestavba a zvýšení domu čp. 734/I v letech 1864—66). Osudové změny přivodila teprve třicátá léta našeho století.

Skupina asanací nedotčených domů při jižní straně Dlouhé třídy, zpracovaná Milanem Pavlíkem, je velmi různorodá jak po stránce hodnocení architektonického, tak po stránce jejich historického vývoje.

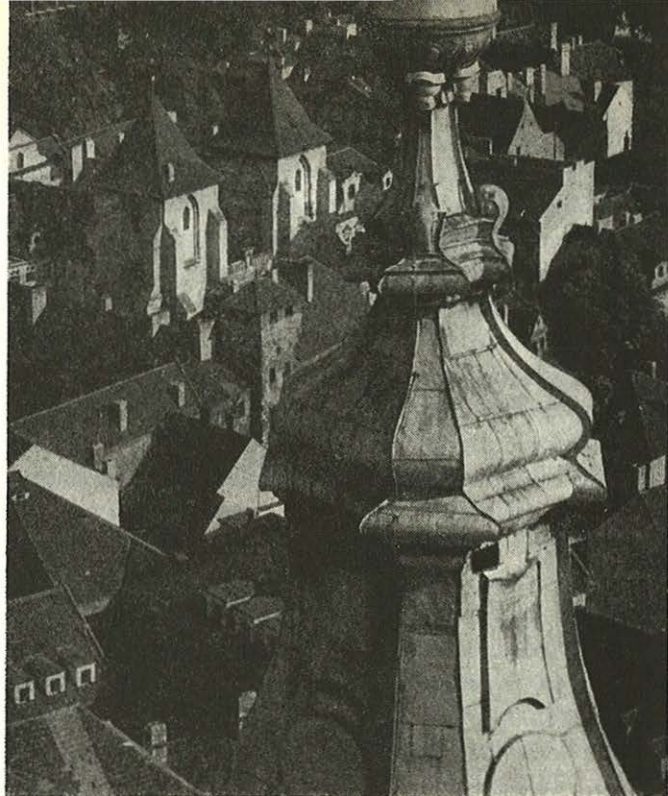
Při Dlouhé třídě bylo možno očekávat stopy raně feudální zástavby, nebyl tu však zatím zjištěn ani jediný románský kamenný dům při jižní straně ulice. I projevy raně gotické byly zřejmě vzácné, omezují se toliko na sklepní prostor západní části čp. 713/I při ulici. V této souvislosti je třeba ovšem připomenout, že domy podél jižní strany bloku, obrácené do Masné ulice, byly již před husitskou revolucí značně významnější než domy při Dlouhé třídě, jež tvořily po-případě jejich zadní stavení.

Provedený průzkum dal podklady k pokusu o představu rozvrhu vrcholně gotické zástavby jižní strany Dlouhé třídy, tak jak ji lze hypoteticky určit, především podle dnešního stavu středověkých sklepů. Podle Tomkových Základů starého místopisu pražského odpovídá počet domů, s výjimkou jediného ne zcela jasného případu, počtu nynějšímu. Naproti tomu jen letmý pohled na půdorysný organismus dochovaných gotických sklepů naznačuje, že tu byla ve skutečnosti situace značně složitější.

Již u domu čp. 708/I nelze vyloučit spojení dvou objektů, obdobná skutečnost se opakuje u sousedního domu čp. 709/I. Nápadná je i parcela objektu

CHRÁM
SV. MIKULÁŠE
NA MALÉ STRANĚ

Zvonice, postavená roku 1735 Anselmem Luraghem. Snímek: Jitka Janatková

- ◀ *Vnitřek kupole chrámu sv. Mikuláše — architektonické řešení Kiliána Ignáce Dienzenhofera z let 1737—1750 s freskou Oslavení Nejvyšší Trojice od Fr. X. Balka. Chrám obnoven roku 1957. Snímek: Josef Ehm*

Měděná střecha kupole z roku 1753. Snímek: Jitka Janatková

čp. 711/I, odpovídající přibližně dvojité šířce předchozích domů. Daleko nejsložitější je však situace u čp. 712/I a 713/I. Od západu k východu zjišťujeme tu pod čp. 712/I především dvojici sklepů, oddělených od dalšího systému suterénních prostorů na východě nápadně silnou zdí. Naznačuje východní hranici jednoho z gotických domů. Za ní následují za sebou dva sklepy, které by bylo nejlogičtější přisoudit rovněž původnímu samostatnému objektu. S ním nesovisí ani přílehlý sklep pod jihozápadní částí domu čp. 713/I. Dále k východu dospíváme k sklepnímu prostoru, někdejšímu polosuterénu, či sníženému přízemí raně gotického domu zbudovaného dosud do raně feudálního, nezvýšeného terénu s typickou schránkou. Zbývající tři sklepní prostory nepatřily zřejmě původně rovněž jedinému objektu. Silná zeď mezi středním a východním prostorem poukazuje na někdejší domovní hranici.

Naznačený stručný rozbor podává povšechný obraz složitého stavebního vývoje v rámci studované skupiny, zejména ovšem v rozsahu čp. 712/I a 713/I, který probíhal od poloviny 13. až do sklonku 14. století, kdy se řada gotických domů sjednotila ve dva celky. Z nastíněného rozvrhu by bylo možno učinit si tak základní představu lokační parcelace tohoto úseku Dlouhé třídy, při níž lze v rozsahu analyzovaných sedmi popisných čísel předpokládat až dvojnásobný počet domů převážně menších, toliko západní objekt v čp. 712/I a oba předpokládané domy na parcele čp. 711/I měly značně větší rozlohu než ostatní.

Nad úroveň terénu zbyly na rozdíl od převážné části Starého Města toliko fragmenty gotického organismu, soustředěné zejména v domech čp. 709/I (přední trakt přízemku) a čp. 712/I a 713/I. V obou nejlépe určitelných příkladech (čp. 709/I a 712/I) měly gotické budovy při ulici patrně jednotraktovou dispozici s hloubkovou střední zdí. Užší domy měly přirozeně rozvrh hloubkový, jak je to nejlépe patrné ve sklepech dvojice objektů sousedního východnějšího bloku, čp. 717/I a 718/I.

Patří nespíše až výstavbě Starého Města po ohni roku 1316. Byly patrně důsledně jednoposchodové.

Nelze vzhledem k fragmentárnímu stavu gotických částí určit ani detailnější chronologii středověké výstavby. Toliko v případě pravděpodobného gotického zadního křídla domu čp. 712/I připojeného od čp. 697/I lze usuzovat na nejpozdější gotiku. Kupodivu velmi omezené a vcelku i nevýrazně se v rámci studované skupiny domů projevila renesance (čp. 711/I a 712/I).

V průběhu třicetileté války a v desetiletích po ní bylo městské stavební podnikání udušeno. Podnětem rozsáhlých stavebních akcí byly požáry v roce 1689 a 1708. Zejména po druhém ohni rozběhla se velmi intenzivní stavební činnost, jež velmi podstatně pozměnila architektonický organismus všech domů. Jejím vyvrcholením byla přestavba hlavní budovy čp. 712/I, jež se řadí k čelným projevům pražského vrcholného baroka.

Převážná většina dispozic přízemku a skoro celá první poschodí byla za ba-

roka nově řešena. Původně jednotná hladina patrové zástavby byla za baroka narušena nástavbami pater. Poslední velkou barokní akcí byla přestavba domu čp. 711/I těsně před rokem 1773. V souvislosti zmíníme se o postupné likvidaci příčné uličky, jež v roce 1729 dosud fungovala. První krok k tomu učinila přestavba domu čp. 708/I, nejspíše po ohni v roce 1708, kdy byla k jeho parcele připojena západní část uličky. Východní část obsažená v domě čp. 709/I byla zrušena značně později. Zachycuje ji ještě plán Jüttnerův (1811—1815), zanikla při výstavbě západního dvorního křídla tohoto domu, patrně již v roce 1816. Osamocenou, tvarově vynikající akcí je osazení portálů v čp. 512/I v druhé čtvrtině 19. století.

Období raného klasicismu se v rámci naší skupiny jinak neuplatňuje. Intenzivní stavební činnost oživila opět na sklonku pozdního klasicismu před polovinou 19. století a po ní a zasáhla přestavbou domu čp. 713/I ještě do padesátých let minulého věku (čp. 717, 710, 713 a 707).

Ve třetí čtvrti 19. století byl staletý stavební vývoj bloku v podstatě uzavřen. Všechny další akce byly většinou bezvýznamné, kladnou výjimkou je originální eklektická fasáda domu čp. 709/I, zápornou nástavba 3. poschodí v čp. 712/I.

Závěrem je nutno se vyslovit k zásadní otázce zachování či odstranění zachovalé historické části bloku, utopené mezi činžáky ze začátku století.

Dnes je již obecně známo, že asanace Starého Města, vedená z hlediska maximálního využití parcel, podněcuje po půl století existence těchto domů nejen architektky, ale i obyvatele těchto bytů — obrácených směrem do hlubokých studní dvorků, ve spodních patrech bez oslunění a vlivem přehoustlé zástavby s velmi špatnou kvalitou vzduchu — k volání po další asanaci těchto už jednou zasanovaných čtvrtí.

Ukazuje se dnes zcela prakticky, jakou chybou bylo oslyšení znalců, kteří uváděli již před půl stoletím i tyto důvody proti takové asanaci.

Proto nutno vidět skutečnost, že asanační objekty z konce 19. století, jejichž stavební životnost se předpokládá přibližně na sto let a které dnes ani svým standardem, ani architektonicky, ani urbanisticky již nevyhovují, budou po uplynutí určité delší „amortizační lhůty“ odstraněny a celé vnitřní historické jádro bude nutno úplně přechesit i v částech dnes asanovaných. Tato řešení musí co nejsprávněji respektovat historický vývin města a gradaci jednotlivých prostor a k dochovaným hodnotám se bude muset stavět co nejšetrněji.

Proto je zcela reálné uvažovat o tom, že dnešní převýšené činžáky v sousedství historické zástavby nejsou a nemohou být prvním a základním měřítkovým či hmotným ukazatelem pro další úpravy historického jádra. Dokonce lze tvrdit, že historické budovy solidně stavěné s daleko větší půdorysnou volností (po odbourání dodatečných provizorií) budou žít mnohem déle než tyto asanační objekty. Mimo to mají slušné půdorysné možnosti, takže budou patrně stále stoupajícím nárokům na bydlení lépe vyhovovat v různých variantách.

Tyto úvahy vedou k názoru, že domy i v tak obtížné urbanistické situaci vzhledem k zástavbě ze začátku 20. století bude nutno chránit, zvláště proto, že tvoří na obou stranách ulice zachovaný celek, i když u jednotlivých objektů bude možno a někde dokonce nutno rázným zásahem zlepšit jak okolí, tak i půdorys domu. K lepšímu využití domu bude sloužit také změna účelu, hlavně prostorů přízemí.

Celá skupina jeví se dnes jako výsledek dlouhého pozoruhodného stavebního vývoje, jehož počátky sahají až do 13. století, a představuje zajímavou složku vývoje historicko-architektonického organismu Starého Města pražského. Zachování a další život této části historického jádra města závisí na řešení širším, na zásadním urbanistickém pojetí asanace a rekonstrukce Prahy, kdy dlouhodobý výhled, eventuálně etapa přestavby ovlivní i hodnocení dnes těžko řešitelných problémů. Proto unáhlená likvidace skupiny historických budov po obou stranách Dlouhé třídy je ve světle dlouhodobé přestavby centra nesprávná.

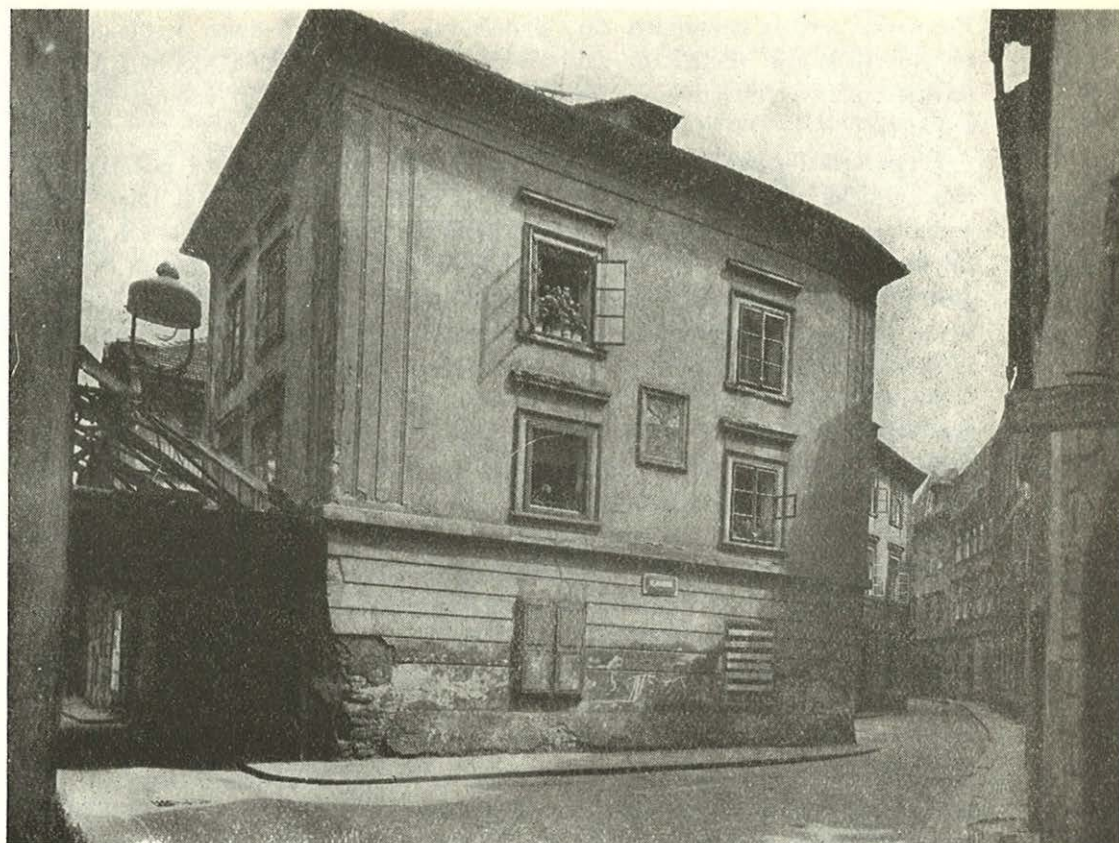
SKUPINA DOMŮ

V JILSKÉ ULICI

Skupinu pěti domů čp. 445—9/I v Jilské ulici severně od ústí ulice Vejvodovy zkoumal František Kašíčka. Nové poznatky vyplývající z jejich průzkumů znamenají jistě další obohacení obecných vědomostí o stavebním vývoji a zachování kulturním bohatství na pražském území.

Všimněme si nejprve nejstaršího vývoje oblasti. Od prastarých dálkových tras, vedoucích k brodu přes Vltavu, se nejpozději v 10. století oddělily komunikace, směřující k novějšímu centru obchodní a výrobní produkce — k dnešnímu Staroměstskému náměstí. Takovou komunikací se stala i dnešní ulice Jilská, podél níž se raně feudální zástavba logicky zahušťovala směrem k centru. Dále pak vznikaly spíše samostatné dvorce různých velikostí — vesměs dřevěné s honosnější kamennou obytnou stavbou uprostřed. Dva románské věžové domy, které zde tvořily jejich jádra, se vzácně zachovaly zřejmě dosud ve své původní výšce.

Románský objekt v jižním křídle nárožního domu čp. 445/I má bývalé přízemí (v dnešním suterénu) zachováno poměrně intaktně. Známy mírně kosočtverečný půdorys obsahuje jedinou síň sklenutou čtyřmi křížovými poli na oktogonální střední sloupek, provedený z jednoho kusu kamene. Na lomovém zdivu klenby je velmi dobře zřetelný způsob a směr bednění, srazy jednotlivých polí bez dělicích pasů vytvářejí mírnou hranu, která se nad hlavicí sloupku a nad bočními konzolami vytrácí. Původní představu prostoru doplňuje zrušený portálek s půlkruhovým záklenkem, zazděná okénka a typická románská schránka. Románské zdi objektu postupují po třech stranách patrně až do dneš-

Čelní průčelí míčovny čp. 445/I směrem k Perštýnu. Snímek: Vladimír Uher

ního prvního patra — čtvrtá východní byla při poslední velké adaptaci roku 1868 ubourána.

Druhý románský objekt je součástí srostlice čp. 449/I. Jeho hmota je dosud zřetelně patrná, zdůrazněná strmým renesančním krovem. Zachovaná dispozice dnešního suterénu tvoří další nejrozšířenější půdorysný typ: k lehce obdélnému hlavnímu prostoru přiléhá zde užší chodbička. Čela a pateční zdivo patrně nepůvodní valené klenby jsou provedeny z pravidelných opukových kvádrů s novějšími zazdívkami okének.

Zajímavým poznatkem je další vývoj území. Sevření pražského osídlení do staroměstských hradeb a vysazení blízkého Havelského města kolem roku 1235 se odrazilo územními změnami i na ploše vymezené parcelami těchto pěti domů.

Porovnání směrů parcelních čar, skutečnosti, že některé domy v bloku mezi ulicemi Jilskou a Michalskou zabíraly či dosud zabírají celou hloubku parcely, dávají možnost rekonstruovat pravidelnou přeparcelaci starší volnější zástavby s dvorci.

Přeparcelací území začíná velmi čilé stavební dění, na jehož počátku stojí raně gotická výstavba druhé poloviny 13. stol. již v lici dnešní ulice Jilské. Jednotraktové domy, situované delším průčelím podél ulice vzniklé na prvních třech parcelách (čp. 445/I až 447/I), nahrazují starší dřevěná stavení či ploty. Jsou odděleny volnými průjezdy do dvorů a jejich dispozice — řadící k obdélnému prostoru čtvercový — není nepodobná domům, které začínají vymezovat tržiště blízkého Havelského města z jihovýchodu.

Nejvýraznější stavbu tohoto druhu dnes představuje druhý dům od nároží, čp. 446/I, jehož čtvercový prostor uprostřed dnešního průčelí, zaklenutý raně gotickou žebrovou křížovou klenbou, byl snad zdůrazněn věží. Dům byl brzy rozšířen o krátké severní dvorní křídlo, z něhož se zachovaly dva prostory ve sníženém přízemí, zaklenuté plnými valenými klenbami. Z průzkumu zde vyplynul další zajímavý poznatek, že totiž soustavná navážka a zvyšování úrovně terénu se v této části Jilské ulice ustálilo do zhruba dnešní úrovně již závěrem 13. století, kdežto uvnitř parcel se asi ještě dále stavělo na snížené úrovni starší.

Rozloha parcely tohoto významného domu byla ve středověku jistě větší o část Michalské ulice, dnes náležející k čp. 447/I. V době, kdy od roku 1361 objekt držel klášter Vilémovský, jak zjistila archivním výzkumem dr. M. Vilímková, byla na této zadní části parcely zbudována kaple, nově zjištěná podrobným průzkumem. Gotická kaple, zachovaná ve zdivu nápadně do dvora vybíhajícího rizalitu, tvořila původně samostatnou architekturu, přísně orientovanou k východu. Zbytky pískovcových soklů, trhlíny označující vysoký oblouk ve východní stěně a především výběhy opukových žeber s výžlabky zčásti dokreslují představu o její podobě. Po válkách husitských klášter svého majetku pozbyl a část parcely s kaplí byla asi tehdy připojena k sousednímu domu.

K románskému věžovému objektu na parcele nárožního domu čp. 445/I byl připojen ve středověku při uliční čáře Jilské rovněž jednotraktový podélný raně gotický dům, který se však zachoval jen ve sklepech pod dnešním dvorem (s náznakem podobného dispozičního dělení na čtverec a obdélník) a ve zbytku obvodové zdi. Možné stavební zásahy význačných majitelů, jako byl kolem roku 1415 opat kláštera opatovického a v letech 1487—1506 Matouš Rejsek z Prostějova, zmizely bez výrazné stopy.

Součástí třetího domu od nároží (čp. 447/I) byl podobně jako u obou předchozích jednotraktový gotický objekt při ulici. Ve 14. století se vyvinul v reprezentační sídlo opatů sedleckého kláštera — v mohutný trojkřídlý palác, který je v obvodových zdech a částečně i ve hmotě zachován dodnes.

Připojení části sousední parcely vedlo ke zřízení dělicí zdi a vybudování spo-

jovacích křídel paláce s gotickou kaplí, které ještě respektují její architektonickou podobu. Výrazně kosodélný půdorys zadního stavení paláce by bylo možno vysvětlit existencí starší zmizelé uličky, která navazovala na prokazatelně zaniklé směry z dnešní Havelské a Melantrichovy ulice, prošla popisovanou částí bloku, parcelou domku čp. 448/I, přehoupla se přes mírné návrší podél staršího kostelíka sv. Jiljí a pokračovala v dosud existující uličce Zlaté dále k řece.

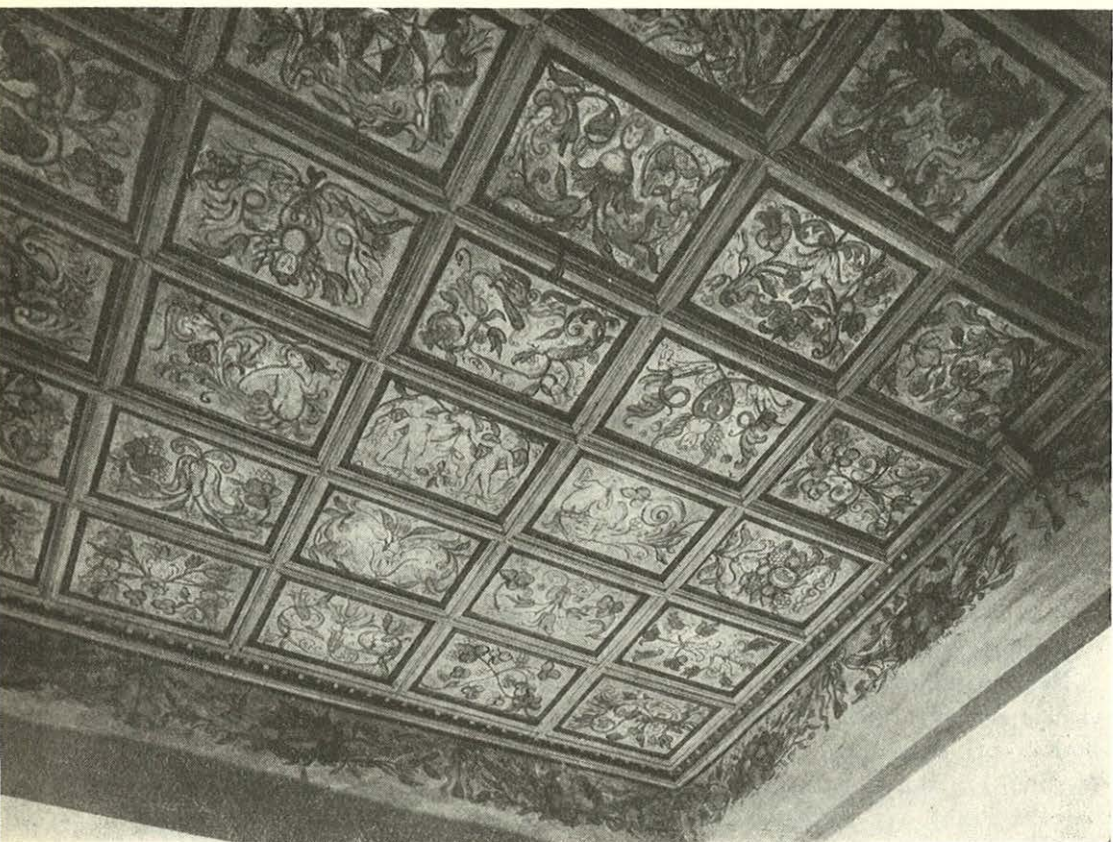
Malý domek čp. 448/I, který zaplnil zaniklou trasu již ve středověku, se vymyká svými rozměry dosavadnímu rázu východní strany Jilské ulice. Původně tvořil zadní díl domu čp. 440/I „U tykve“ v ulici Michalské.

Poslední dům čp. 449/I prošel ve středověku složitým stavebním vývojem. Po rozkladu raně feudálního dvorce byly záhy při ulici postaveny dva menší jednotraktové domy, orientované hloubkově se středním volným průjezdem k románskému věžovému stavení. Oba jsou zachovány v obvodových zdech a zčásti i v klenbách. Jižní domek byl snad od počátku nepodsklepený, kdežto severní je pod celým obrysem podložen valeně klenutým suterénem, původně přístupný pěkným šnekovým schodištěm s cihelnými tvarovkami v segmentových záklencích. Mezi několik zachovaných pozdně středověkých krovů v Praze přibývá i část konstrukcí nad levou uliční polovinou tohoto domu.

Pozdější stavební akce na tomto území již středověké výraznosti nedosahují.

Nárožní dům čp. 445/I prošel dvěma renesančními přestavbami, při kterých vznikla dvorní křídla. Jak dalece se renesanční stavební činnost dotkla hlavní budovy při Jilské ulici, nemůžeme dnes posoudit, protože ta ustoupila ve třetí čtvrtině 17. stol. novostavbě míčovny — jakéhosi zábavného podniku raně barokní Prahy. Na jejím místě s použitím částí zdiva byl pak postaven dvoupatrový dům, napodobující svým drobným čestným dvorkem půdorys venkovského záměčku. Tento stav, zachycený ještě na Langweilově modelu, je porušen přestavbou a nástavbou zadních křídel podle plánů stavitele Dvořáka z roku 1868. Někdejší míčovnu připomíná dnes z vnějšku na jižní stěně hlavní budovy již jen deska s latinsko-německým nápisem a třemi pálkami z roku 1675 a ve vstupu do jižního dvorního křídla klasicistní dveře, rovněž s motivem pálek, datované roku 1787.

U sousedního domu čp. 446/I byl teprve při jedné z renesančních stavebních etap překlenut volný průjezd na dvůr a nad ním vyzdviženo dvoupatrové stavení se samostatnou střechou. Rozdílný původ části domu nad bývalým průjezdem je nejlépe patrný v podstřeší. Přední díl budovy s výjimkou této jižní části má samostatný krov, uzavřený po jižní straně hrázděným štítem. Úroveň půdy obou částí je rozdílná, a také výrazná římsa ve štítové zdi sousedního domu čp. 445/I a otisk hambálku štítu do ulice naznačují, že část nad průjezdem měla nezbytně samostatný krov s hřebenem kolmým k průčelí. Ostatně dnešní krov je zřejmě z jeho částí sestaven. Raně barokní přestavba s ponecháním staršího renesančního krovu pak sjednotila dům architektonicky po vnějšku

*Renesanční kasetový strop v Jilské ulici
čp. 449/I. Snímek: Vladimír Uher*

stránce prostě řešeným průčelím s atikou a dvěma štítky. Na konci třetí čtvrtiny 17. století byl dům znovu nákladně přestavěn. Tato přestavba, doložená také odhadním protokolem stavitele Jana Prachnera a tesařských mistrů, týkala se především dvorních křídel domu. Hlavní budova byla rozšířena o druhý trakt s venkovním schodištěm s prolamovaným zábradlím a vázami rokokového charakteru. Tehdy byl i renesanční průjezd výškově předělen, takže se jeho klenba ocitla v prvním patře domu. Touto barokní přestavbou byl architektonický vývoj objektu vcelku ukončen.

Bývalý palác sedleckého opata čp. 447/I, soudě podle kupních cen, nebyl průběhem 16. století ani snad dobře udržován. Teprve koncem 16. století nadešla pro dům doba rozkvětu, když se roku 1591 stal jeho majitelem pan Kutovec z Ourazu, který dům přestavěl, zvýšil o druhé patro a přistavěl některé části

zejména při kapli, jež již tehdy patrně svému účelu sloužit přestala. Po smrti majitele se dědicové o dům téměř nestarali, takže rychle opět pustl. Teprve roku 1694 byl dům zachráněn, když jej koupil cisterciácký klášter v Oseku a přeměnil ve svou pražskou rezidenci a seminář. V tomto období vzniká především nové prostorné tříramenné schodiště a v nejzazší části jižního křídla nová domácí kaple se štukovou výzdobou klenby, daleko však už skromnější, než byla kaple středověká. Kolem zahrady při Vejvodově ulici byla ještě zbudována vysoká zeď, architektonicky členěná slepou arkádou a výklenky. Stavební vývoj domu byl ukončen vlastně až roku 1930 zřízením podkroví v rozsahu bývalého trojkřídlého paláce, které ovšem z architektonického hlediska hodnotu domu značně poškodilo. Ve třicátých letech byla také nově postavena přízemní budova podél Vejvodovy ulice, která zabrala dosud téměř volný areál někdejšího dvora a zahrady.

Drobný středověký domek čp. 448/I „Zlatá abeceda“, s vlastním valeně klenutým sklepem, je teprve roku 1568 odkoupen od domu čp. 440/I v Michalské ulici a při této příležitosti zřejmě přestavěn do dnešní dvoupatrové podoby a roku 1872 znovu rozrušen novodobou přestavbou.

Poslední dům zvaný „U prstenu“ (čp. 449/I) prošel význačnou renesanční přestavbou po polovině 16. století, kdy jeho cena náhle stoupla na šestinásobek. Stavebníkem byl zřejmě pan Matyáš Ornyus, purkmistr Starého Města pražského. Průjezd byl tehdy zaklenut renesanční hřebínkovou klenbou a nově zbudována část prvního patra. Z této přestavby se zachoval především renesanční strop v místnosti nad průjezdem, jehož pohled se skládá ze čtyřiceti zavěšených malovaných desek s motivy ovoce, květin a andílků. Renesanční úpravy dokládají ještě v prvním patře fragmenty štukové výzdoby, zachovaný krov, přisazený ke staršímu, a dále strmý krov nad románským věžovým domem. Baroko a další slohová období se ve stavebním vývoji uplatnily již jen v menší míře.

Podrobné poznání vývoje jednotlivých objektů v souvislosti s širšími územními celky je jedním z hlavních předpokladů úspěšných rekonstrukčních zásahů do jejich historických organismů. Na těchto pěti objektech byla poprvé prakticky zkoušena metoda vyhodnocování historického stavebního fondu, vypracovaná pracovníky IV. střediska Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze. Tzv. komplexní architektonické vyhodnocení zástavby v rámci celých bloků shrnuje výsledky dílčích průzkumů — stavebně historického, stavebně technického i čistě architektonického a výtvarného do konečného výsledku, vyjádřeného plány bloků ve všech podlažích. Z práce kolektivu pracovníků různé profese pak vyplývá hodnocení jednotlivých prostorů a konstrukcí jednak těch, které je nutno z důvodů architektonických, umělecko-historických, dokumentačních i jiných bezpodmínečně zachovat, a jednak těch, které je možno upravovat nebo bezpodmínečně odstranit, doporučeno odstranit či nechat na dožití. Mezičlánek pak tvoří objekty nebo jejich části, jejichž

úprava závisí na vůli projekční složky a je omezena pouze všeobecnými směrnici, které připouštějí v daném prostředí pouze určitou výšku a hloubku zastavení, určitý účel, vertikální dispoziční vazby atd. Tato metoda je tvůrčí, neomezuje se pouze na konstatování, co je nebo není dovoleno či doporučeno, ale dává i náměty na možná řešení, vyplývající ze zkušenosti a podrobných znalostí vývoje a hodnot jednotlivých objektů.

U domů čp. 445/I až 449/I v Jilské ulici se smutně zjišťuje, že doba nejbližší předešlá je dovedla pouze soustavně znehodnocovat a ničit.

Z komplexního architektonického vyhodnocení této části bloku vyplývá, že největším asanačním zásahem po odstranění všech nevhodných náplní bude znovuzřízení zahrady při čp. 447/I jako klidného oddechového rekreačního koutu obyvatel okolních domů. Podobný význam bude mít v menší míře zajištění i likvidace přízemních skladů novostaveb v Michalské ulici. Hmotové redukce architektonicky závadných nástaveb a přístaveb pomohou zdůraznit nejen vzácně zachované románské věžové domy a gotické paláce, ale všeobecně rehabilitovat prostředí po stránce architektonické i z hlediska nového vhodnějšího účelu, zejména obývání.

Plány a písemné směrnice jsou zde prvními předstupni projektu budoucích velkorysých úprav, ke kterým postupně dojde i v případě pěti objektů v Jilské ulici. Připravovaná regenerace a asanace pražské památkové rezervace jim jistě vrátí postavení úměrné jejich významu.

*Kopie vatikánské Venuše
v zahradě
anglického
velvyslanectví.
Snímek:
Jitka Janatková*

